

Yanvarı xatırlayaq

Çökən Sovet İmperiyasının “narıncı” olmayan inqilabı

Yanvarın 20-də “Novoye İzvestiya” internet-portalında politoloq, Moskva Dövlət Universitetinin informasiya təhlil Mərkəzinin MDB Ölkələrini Öyrənmə Mərkəzinin baş direktorunun müavini Aleksandr Karavayev “Yanvarı xatırlayaq. Çökən Sovet İmperiyasının “narıncı” olmayan inqilabı” sərəhəli məqaləsi yer alıb. AZƏRTAC həmin məqaləni təqdim edir.

“Hər il yanvarın 20-də Azərbaycan 1990-cı ildə Bakıda dinc əhaliyə qarşı aparılan hərbi əməliyyatın qurbanlarını xatırlayır. Milli azadlıq hərəkatının və siyasi etirazın zor gücünə yatırılması çoxsaylı günahsız qurbanlara gətirib çıxardı: 147 mülki adam həlak oldu, 744 nəfər yaralandı.

Həmin gün Azərbaycan Prezidenti, müxtəlif konfessiyaların rəhbərləri, ictimai rəy liderləri, sadə vətəndaşlar Bakıdakı Şəhidlər xiyabanında əklillər qoyurlar. Bir çox bakılılar həlak olmuş qohumlarının məzarlarını ziyarət edirlər.

Tarixi hadisənin dərinliyi onun sadə insanlar tərəfindən necə qəbul olunmasında təzahür edir. Bakıda yoldan keçəndən 20 Yanvarın onun üçün nə demək olduğu soruşulsa, çoxu səmimi olaraq deyəcək ki, bu hadisə yeni Azərbaycanın milli təyini-müqəddəratının yaranışının mühüm mərhələsidir. Hərçənd faktiki müstəqillik zaman baxımından bir qədər gec gəldi, amma tolerant sovet dünyagörüşünün sarsılması daha əvvəl - Qarabağ münaqişəsi nəticəsində baş verdi, lakin məhz 20 Yanvardan sonra azərbaycanlıların çoxu üçün tarixin sovet səhifəsi birdəfəlik çevrildi.

İyirmi altı il əvvəl bütün postsovet məkanında yaranan açıq siyasət Kommunist Partiyasının nəzarətindən çıxaraq meydanlara yol açdı. Görünür, bu, Sovet İttifaqının dağılmasını göstərən əsas hadisə oldu. Bu hadisə “hər şeyi birdən” istəyən xalq demokratiyasının, milli intibahın və yüksələn xətt boyunca icra mexanizminə xüsusi xidmət orqanlarının üsulları ilə nəzarətə götürmək cəhdlərinin qorxunc qatışıdır. Qarabağ münaqişəsinin qızışdığı mü-təşəkkil siyasi aksiyalar fonunda sovet hakimiyyət orqanlarının özünü itirməsi Azərbaycanda çoxsaylı lokal iğtişaslara gətirib çıxardı.

Mərkəzi hakimiyyət buna necə reaksiya göstərə bilirdi? Gec də olsa sovet sisteminin hüquqi müstəvisindən xeyli alternativ ssenari gətirmək olar. Amma o vaxtlar sovet hakimiyyət orqanları ayrı-ayrı alovlanma nöqtələri ilə işləməkdənsə, böyük şəhərin küçələrinə nizamı ordu hissələri yeritməkdən, siyasi münaqişəni məhz kütləvi şəkildə yatırmaqdan yaxşı heç

nə düşüncə tapı bilmədilər.

Bu gün Bakıdakı 20 Yanvar hadisələri bir neçə ölçüyə malikdir. Azərbaycanlılar üçün 1990-cı il faciəsinin sınağından yeni sosial ölçüyə malik yeni Bakı yarandı. Paytaxt sakinləri ibrət dərsi aldılar: onların şəhərində və onların ölkəsində bu hadisələr bir daha təkrarlanmamalıdır. Göydələnlərin, dünya şöhrətli şirkətlərin ofislərinin, bankların və mağazaların əhatəsində yerləşən sıx trafikli yeni şəhər öz inkişafında artıq başqa cür dərk edilən başladığı sovet irsinə söykəndi. 20 Yanvarı xatırlarkən hamı başa düşür ki, hakimiyyət öz xalqına münasibətdə belə təcrübənin təkrarlanmasına yol verə bilməz. İnsan kimi yaşamaq, insanın şəxsi azadlığı - bütün bunlar Azərbaycanda ali sərvət kimi dəyərləndirilir. Elə bir sərvət ki, onu tank və ya totalitar məşin əzib keçə bilməz.

Tarixçilər və siyasətçilər üçün də özünəməxsus ibrət dərsi oldu. Bakı hadisələri sovet respublikalarının müstəqilliyinə yol açdı. Yenidənqurma illərində imperiyanın bir neçə milli paytaxtında tökülən qan indi Sovet İttifaqının dağılmasının mühüm hərəkətverici qüvvəsi kimi başa düşülür, postsovet elitaları isə onu yeni milli dövlətlərin yaranmasında əxlaqi-siyasi təməl kimi qəbul edirlər.

Aradan iyirmi altı il keçdi. 1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycanda, 1991-ci il yanvarın 13-də Vilnüsədə, 1989-cu il aprelin 9-da Tbilisidə baş vermiş oxşar hadisələri əsla bir-birinə bənzəməyən dövlətlər qeyd edirlər. Bu məşum faciə ilə üzleşən digər qardaşlarından fərqli olaraq, Bakı “əvəz-əvəz” siyasəti yeritməyə çalışmır. Söhbətin nədən getdiyi məlumdur. Baltik respublikalarının Sovet İttifaqı tərkibində verdikləri “itkilərə” görə Moskvadan hesab istəmək cəhdlərini, təbliğat xarakterli çoxsaylı bəyanatları və günahkarları cəzalandırmaq tələbi ilə Rusiyanın hakimiyyət strukturlarına müraciətləri xatırlamaq kifayətdir. Həm də rəsmi Bakının nöqtəyi-nəzərindən günahkarlar fərdi şəkildə müəyyən olunmalı və cəza çəkməlidirlər. Azərbaycanın qardaş Rusiya ilə münasibətlərdə qarşısına qoyduğu əsas xarici-siyasi məqsəd heç də siyasi id-

dialar və “ümumi hesab” irəli sürmək deyil. Tarix və müasirlik bir-birinə təsir göstərir, amma bu, artıq üst-üstə düşməyən gerçəkliklərdir.

Bakıdakı “Qara Yanvar” hadisələrinin müasir Rusiya üçün də müəyyən ibrətamiz rolunu olub. 1990-cı il fevralın 4-də Krım körpüsündən hazırda Manej adlanan meydana qədər təqribən 500 min adamın iştirakı ilə demokratik qüvvələrin yürüşü oldu. Sov.İKP-nin inhisarına son qoymaq, yeni İttifaq müqaviləsi imzalamaq, mətbuat haqqında yeni qanun qəbul etmək tələbləri artıq düz Kremlin divarları qarşısında səsləndirdi, ancaq güc strukturları Moskvadakı nümayişetən üçün dəyişməyə cəsarət etmədilər. 1991-ci ilin 18-19 avqustunu xatırlayaq: Ucqarları zor gücünə susdurarkən uğursuzluğa düşərək olan sovet hakimiyyəti paytaxtda da belə reaksiya üçün siyasi iradəyə malik deyildi.

20 Yanvar sovet sosial məkanının təməldən dağılması məqamı kimi bizim üçün yeni start mövqeləri müəyyən etdi və ortaya belə bir məsələ qoydu: yeni şəraitdə bir yerdə olmağa hazırıq? Biz ərazi sərhədini cızdıq, indi müxtəlif dövlətlərdə yaşayırıq, müxtəlif milli ritmlərə tabeyik. Bütün bunlar 20 Yanvarın ölkəmizin tarixində bir növ demarkasiya xəttinə çevrilən, gəriyə dönüşü olmayan tarixi-siyasi təkamülünün nəticəsidir.

Amma biz üst-üstə düşən məqamları fərqlilikdə tapdıq. Rusiya ilə Azərbaycan qarşılıqlı faydalı, həqiqi tərəfdaşlıq münasibətləri qururlar. Biz yeni humanitar layihələri yuxarıdan təzyiq olmadan icra edirik, modernləşdirmə ideyalarını birgə inkişaf etdiririk, xarici bazarlarda və öz aramızda bərabərhuquqlu ticarət edirik. Biz yenə də bir yerdə yaşayırıq: rusiyalı azərbaycanlıların sayına və müasir Rusiyanın həyatında onların roluna və əksinə, Azərbaycanda rusların vəziyyətinə və onlara bəslənən ən səmimi münasibətə baxın. Bu gün biz bir-birimizi daha dərinləndirən başa düşməyə və deməli, münaqişə yaratmayan münasibətə, rəsmi şərhələrin və neqativin yol verilmədiyi aydın ümumi tarixi yaddaş ənənəsinin işlənilməsinə doğru hərəkət edirik.